Частина перша

ГАЗЕТА НА ВУЛИЦІ

Людина стрибала в трамвай і випустила з рук газету.

Вітер підхопив її, метнув нею по бруку і поніс вздовж тротуару.

Володя Велетень, що саме в цей час переходив вулицю, ступив ногою на папір. Заради цікавості він підняв газету.

І така незначна подія призвела до того, що його спокій було збаламучено на довгий час.

В газеті йому на очі впав такий заголовок:

"НА ДИРИЖАБЛІ ДО АРКТИКИ"

Хлопець перечитав під тим заголовком замітку такого змісту:

"1 серпня з Москви вилітає дирижабль "Третя п'ятирічка". Дирижабль летить в Арктику. Він має своїм завданням наблизитись якомога ближче до полюса. Там з дирижабля на плавучу кригу висадять трьох людей. Їм залишать намет, радіостанцію, харчі, одяг та інструменти для різних спостережень. Це буде перша науково-дослідна станція на плавучій кризі біля полюса.

Троє сміливих, що залишаться там: штурман Андрій Бойчук, зоолог Офіура і мисливець Крига. Вони збираються пробути на плавучій кризі цілий рік. Ще не вирішено питання про четвертого учасника експедиції — радиста. Раніш вважали за обов'язкове взяти такого. Але тому що

штурман Бойчук досить обізнаний з радіосправою, потреба в радисті відпадає. Питання про радиста остаточно буде розв'язано цими днями".

Ця замітка порушила Володин спокій. Він цікавився Арктикою. Він був радистом-аматором.

Два роки тому йому довелося протягом трьох ночей підряд слухати радіограми з Арктики. То були страшні три ночі. В полярну ніч над пустинними просторами крижаного моря та його островів бушував ураган. Володя чув, як перегукувались радіостанції пароплавів та полярних островів. В одну з таких ночей загинув тралер "Рожева чайка". Тоді саме мало не загинула шхуна "Лахтак".

Володя чув, як переказували по радіо, що "Лахтак" врятувався лише завдяки відвазі та енергії матроса Андрія Бойчука. Тоді ж він чув, як одна з радіостанцій на полярних островах повідомляла про мисливця Тараса Кригу.

Тепер прізвища тих самих людей знов зустрілись йому. Вони летять далеко в країну плавучих криг. Як би хотів Володя полетіти з ними! Мрії про далеку й небезпечну подорож усе частіше огортали хлопця.

ТРОЄ СТАРИХ ДРУЗІВ

"Комісія полярних експедицій" — так називалась та установа, де вже другий тиждень працював штурман Бойчук. Будинок, де містилася комісія, стояв в одному з вузьких провулків, яких досить багато в центрі Москви. В кімнатах того будинку безперервно відбувались наради досвідчених полярних дослідників, повітроплавців та наукових працівників різних спеціальностей. Тепер усі вони були зайняті підготовкою арктичної експедиції на дирижаблі "Третя п'ятирічка".

В справах тієї експедиції і приїхав сюди штурман Бойчук.

Цей сміливий моряк, колишній дніпровський, а потім полярний матрос, коли довідався, що дирижабль полетить в Арктику, вигадав таке.

Хай його з кількома товаришами висадять на плавучі крижані поля. Їм мусять залишити намет, харчі та невелику радіостанцію. І все. Вони протягом зими будуть провадити різні наукові спостереження.

Пропозицію штурмана Андрія Бойчука було прийнято. Багато людей вважали цю витівку смертельно небезпечною, але коли вони зустрічали Бойчука, то швидко міняли свою думку. Молодий моряк вражав усіх своєю надзвичайною енергією, його кремезна постать, упевнені рухи, сталевий зір синіх очей, світилися відвагою, одразу завойовували довір'я і симпатію.

Сьогодні штурман поспішав у комісію. Сьогодні туди мали з'явитись його товариші, які разом з ним працюватимуть на плавучій кризі Арктики.

Ми застаємо штурмана в момент, коли він зустрівся з цими своїми друзями.

— Андрію! — гудів, розставляючи руки, літній, високий чоловік у шкіряній куртці.

— Голубе мій! — тряс йому руку сухорлявий чоловічок в солом'яному брилі.

— Здрастуйте, здрастуйте! — радо вітався з ними штурман. — А я на вас чекав!

Високий був відомий мисливець Крига, колишній боцман. А невеличкий — зоолог Офіура. Обидва старі приятелі штурмана. Крига

був його першим учителем на полярному морі. Разом із Офіурою свого часу вони ловили живих білих ведмедів.

Ці двоє, коли почули про задум штурмана зимувати на кризі, перші відгукнулись, заявивши, що хочуть приєднатись до штурмана. Бойчук був дуже радий таким спільникам, яких він особисто знав, з якими разом працював на Півночі.

— Ну, друзі, готові? — питав штурман.

— Давно! — відповіли йому мисливець і зоолог.

— Але що ж ви там робитимете? Таке запитання ставлять усі. Що робити там мисливцеві й зоологові, коли там нема жодної живої істоти?

— Як нема!? — крикнув Крига.

— То ще невідомо, — відповів Офіура, — а щоб той факт встановити, я ото й хочу поїхати.

— Але ж крига на місці не стоятиме? — питав Крига. — А коли вона пливтиме, то й ми кудись попливемо, — продовжував він. — І, може, нас у такий звірячий край занесе, що нікому й не снилось.

— Добре, — сказав Бойчук. — Залишається питання про те, чи брати з собою радиста. Я проти тому, що сам можу бути за радиста. А зайва людина — зайвий вантаж, бо харчів же треба брати… одяг, зброю. Для дирижабля важко, і нам не дуже зручно.

— Правильно, правильно! — підтримали його товариші. — Ми теж проти.

І всі троє пішли до кімнати, що тимчасово правила Бойчукові за кабінет.

ТРИ ЛИСТИ ШТУРМАНОВІ БОЙЧУКУ

У себе на столі штурман знайшов три листи. По штампах на конвертах він розібрав, що один лист був з Якутії, другий — з Чукотського краю, а третій — з України.

— Цікаво, хто це тобі пише з різних кінців Радянського Союзу? — спитав Крига.

— О, я одержую тепер дуже багато листів, — відповів штурман, — і більшість з проханням взяти з собою на полюс. Навіть одна бабуся вісімдесяти років прислала листа, в якому запевняє, що вона все життя мріяла побувати на полюсі. Бабуся просить, щоб ми взяли її з собою, вона там куховаритиме та прибиратиме...

— Що прибиратиме, — засміявся Крига. — Крижані поля?

— Ану, прочитай ці листи, — запропонував Офіура, — може, щось цікаве.

— Навряд, щоб цікаве. Скоріш смішне, — відповів Бойчук і розірвав перший конверт.

В конверті був лист такого змісту:

"Шановні товариші Бойчук, Офіура і Крига!

Дуже хочу поїхати з вами на полюс. Згоден на всі умови. Буду робити яку завгодно роботу. Мені п'ятнадцять років, але кажуть, що в Якутії немає кращого стрільця. Минулої зими я застрелив найлютішого

вовка в Якутії. Це був триногий вовк, що знищив силу оленів. Ніхто не міг його знайти, але мені пощастило. На лижах можу йти десять днів підряд по сто кілометрів за день, а їстиму лише через день і на одинадцятий день втоми не відчуваю.

Я певен, що буду на полюсі, і тому найближчим часом виїжджаю до вас у Москву.

Оротук".

— Впевнений хлопчисько, — крекнув Крига. — Ну, який він стрілець, ми ще побачимо. Триногих вовків, правда, не стріляють, а палками б" ють, бо коли в нього зосталось три ноги, то він уже здихає.

— Ну, що ж, проїздиться хлопець, — сказав штурман і взявся за другий лист.

Пробігши очима кілька рядків, він звернувся до зоолога:

— Тут про вас згадується, — і прочитав листа.

"Любий штурмане Бойчук!

Ви їдете на полюс. Як я заздрю Вам! Можу стати у пригоді як моторист. Мене знає зоолог Офіура. Разом із ним минулого року ми впіймали блакитного кита. Той кит живе й досі в своєму озері. Я разом з товаришами доглядаю його. Коли я довідався, що Ви збираєтесь зимувати на полюсі, то вирішив будь-що попасти теж туди. Кита тут доглядатимуть Анкауге, Тайо, Рінтетегін та Тваль. Найближчим часом я виїжджаю до Вас. Перекажіть привіт Офіурі.

Темар".

— І цей їде? — аж скрикнув Крига.

— Я знаю цього хлопця, — сказав Офіура. — Йому років чотирнадцять. Це чудесний хлопчисько. Чукча. Коли б не він, ми ніколи не впіймали б того кита живим. Це, мабуть, вийшло б непогано.

— Та що ви! — рішуче заперечив Бойчук. — Не можна дітей в таку експедицію брати.

Прочитали третій лист.

"Привіт Вам, Андрію Бойчук!

Я певен, що це Ви той самий матрос Бойчук, що два роки тому плавав на шхуні "Лахтак". Пригадуєте той шалений шторм, коли загинув тралер "Рожева чайка"? Тієї ночі був вітер у 12 балів. Він мчав із швидкістю 150 кілометрів на годину. Величезні хвилі заливали шхуну. Шхуна обмерзла кригою, і під вагою тієї криги шхуна занурювалась у море. Ви взялись оббивати кригу. За Вашим прикладом пішли інші і так врятували шхуну.

Про все це я знаю, бо ту ніч слухав, як по радіо перегукувались пароплави та берегові станції. Я радист. Хоч мені лише ось має стукнути 14 років, проте як радист я зможу працювати на радіостанції "Північний полюс". Сподіваюсь, що Ви візьмете мене з собою. Найближчим часом виїжджаю до Вас.

Привіт мисливцеві Кризі! Про нього я теж чув по радіо.

Володимир Велетень".

— Ввічливий хлопчисько! — зауважив Крига. Йому сподобалось, що той передав йому привіт.

Штурман Бойчук був вражений тим, що Володя написав про "Лахтак". Тож справді він працював там матросом і пригадує той шторм. Але взяти такого малого хлопця він не наважився.

Троє товаришів порадились і відповіли на всі три листи телеграмами одного змісту:

"На жаль, більше як трьох людей експедиція на полюс не може взяти. Тому виїжджати не треба.

Бойчук".

Ці телеграми негайно було одіслано в Якутію — Оротукові, на Чукотську землю — Темарові і на Україну — Володі Велетню.

НЕВДАЧА МОЛОДИХ МАНДРІВНИКІВ

Ранком першого серпня дирижабль "Третя п'ятирічка" був готовий до вильоту в Арктику. Величезна біла сигара, надута воднем, здіймалась над аеродромом. Вона була готова плигнути високо вгору, і тільки багато міцних мотузків утримують її над землею.

Мисливець Крига з'явився першим на старт. До нього підійшов капітан дирижабля, привітався і спитав:

— Що це за нові вантажі ми сьогодні одержали?

— Які саме?

— Величезний ящик... Не ящик, а скриня... з написом "Радіоапаратура станції "Північний полюс"... Та другий ящик у довжелезному мішку з написом "Спецпризначення — Північний полюс".

Крига, не знаючи, в чім справа, мотнув головою і впевнено сказав:

— Хай буде... То треба. Штурман Бойчук знає про все.

День обіцяв бути ясним, сонячним. Незабаром почали збиратись від'їжджаючі в далеку подорож і ті, хто їх проводив.

За півгодини до відльоту автомобіль привіз штурмана Бойчука і зоолога Офіуру.

Штурман одразу пройшов до капітана дирижабля. Зоолог залишився в натовпі проводжаючих і привітався з кількома знайомими.

Вітаючись з одним із своїх друзів, він помітив двох хлопчиків, що протиснулись наперед до гондоли і тепер зиркали то один на одного, то на дирижабль. Обличчя одного з хлопців здалось Офіурі знайомим.

Офіура підійшов до них ближче. Той, чиє обличчя видалось йому знайомим, на думку зоолога, був чукча. Офіура пригадав Темара. Але це не був Темар.

"Хто це такий?" — напружував він пам'ять, пригадуючи, де міг бачити цього хлопця.

Хлопці не помічали, що за ними стежать. Вони, очевидно, були незнайомі і щойно обмінялись першими словами. Той, якого зоолог вважав за знайомого, говорив ламаною російською мовою.

"Це чукча", — майнула впевнена думка в Офіури, коли він почув його вимову. Після цього враз пригадав, де бачив цього хлопця. Це ж був Анкауге, друг Темара. Вони разом два роки тому ловили блакитного кита.

— Анкауге! — звернувся до хлопця Офіура.

Хлопець звів очі на зоолога. Він, безперечно, пізнав Офіуру. Але у виразі обличчя була якась розгубленість.

— Здрастуйте! — промовив він.

— Як ти сюди попав? Де Темар? — питав Офіура.

— Приїхав подивитись… Темар… Не знаю де.

Офіурі здавалося, що Анкауге чогось зніяковів. Але він не встиг розбалакатись, бо саме в цей момент з наказу штурмана Бойчука з гондоли винесли великий ящик. Це був той самий яшик, який одержали ранком, із написом "Радіоапаратура станції "Північний полюс".

— Що це за скриня, не знаю! — чувся голос Бойчука.

— Отже, викинути її? — спитав капітан.

— Одкрийте, подивимось, може, справді щось потрібне. Один з повітроплавців ударом важкого молота збив покришку тієї скрині. Коли він зазирнув усередину, то впустив молоток на землю і, розвівши руками, очманіло озирнув усіх навколо.

— Що там? Що там? — почулись запитання.

Але відповідати не довелось, бо з скрині показалась голова маленького хлопчика.

Хлопчик, що стояв біля Анкауге, побачивши ту голову, прохопився лише одним словом:

— Володька!

Так, це виліз справді Володя Велетень, а хлопець, що стояв поруч Анкауге, був приятель Володин, Василько. Того ранку вони прибули до Москви, привізши скриню. На вокзалі Володя вліз у скриню, а Василько найняв автомобіль і одправив скриню на дирижабль.

— Ай-я-я! — помотав головою Крига.

— От так радіоапаратура! — посміхнувся штурман. — Гучномовець!

Володька виліз із скрині, весь червоний од сорому, але, почувши зауваження штурмана, гаряче запротестував:

— Вибачте, я сам радист.

— Так... Ти, може. Велетень?

— Так, я Велетень, — серйозно відповів Володя. Навколо почувся сміх, бо постать Володі зовсім не відповідала його прізвищу.

— Ану, давай мішок! — гукнув Бойчук. — Який там нас чекає сюрприз?

Мова йшла про ящик у мішку, що прибув того самого ранку разом із скринею.

— Мабуть, цей хлопчисько наготував собі в тім мішку харчів, — висловив догадку Крига.

Офіура помітив, що, коли витягали ящик з мішка, захвилювався Анкауге.

І йому було чого хвилюватись. З того ящика витягли не кого іншого, як старого Офіуриного знайомого, Темара.

— А це що за приладдя? — спитав Крига, показуючи на чукчу.

В натовпі знявся регіт.

— Я моторист, — відповів Темар.

— А, ти Темар? — весело спитав штурман.

— Так.

— Ви що ж, умовились? — допитувався Бойчук, показуючи на Володьку.

— Про що? Я його не знаю, — відказав Темар, не розуміючи, в чім справа.

— Ні. ні! — заперечив Володя. — Я його вперше бачу.

— Ну, друзі, — звернувся до них штурман, — ви хоч нас повеселили, але й забрали часу. Їдьте додому. Коли підростете, тоді мандруватимете на полюс.

А потім сказав капітанові:

— Ми готові.

Бойчук, Офіура і Крига під грім оплесків зайшли до гондоли дирижабля.

Четверо хлопчаків із жалем спостерігали, як закривалися дверцята гондоли.

Але ті дверцята ще відкрились, раніш ніж робітники одпустили швартові канати, що тримали дирижабль. Дверцята одкрились, і показався штурман Бойчук, який допомагав якомусь хлопчиськові зійти на землю.

— Ще одного зайця знайшли! — крикнув штурман.

Це був якут Оротук, який приїхав до Москви сам і ще вчора звечора заліз у гондолу. Він заховався в приміщенні, де лежали ковдри та хутряні мішки. Але й цього було знайдено.

— Наша армія росте, — промовив Володька, коли Оротук опинився біля них, а потім крикнув штурманові:

— До скорого побачення на полюсі!

Штурман засміявся і закрив за собою двері.

Дирижабль сплив угору, як великий білий пухир. Він піднявся над найвищою вежею. Внизу залунало багатотисячне "ура". Та от угорі запрацювали мотори, і "Третя п'ятирічка", повернувши на північ, стала швидко віддалятися від Москви.

Внизу, серед натовпу, стояло п'ятеро хлопчаків і жваво щось обмірковували між собою. їхні очі блищали надією і впевненістю.

ПРОЕКТ ВОЛОДІ ВЕЛЕТНЯ

Так познайомились п'ятеро хлопчиків.

Але на цьому їхнє знайомство не закінчилось. Володя, оглянувши нових друзів, заявив: що б там не було, а вони мусять попасти на плавучі крижини в гості до штурмана, зоолога і мисливця.

— У мене є план, — інформував він товаришів.

Всі оточили його.

— Ми всі, — продовжував Володя, — хочемо поїхати на полюс.

— Я не наполягаю, — перебив його Василько.

Приблизно це ж саме сказав і Анкауге:

— Я мушу повертатись доглядати блакитного кита.

— Значить, подорожувати будемо ми лише втрьох, — відказав Володя, — а ви нам все ж трохи допоможете.

— Який же у тебе план? — нетерпляче запитав Оротук.

— Товариші, — почав Володя викладати свої думки, — ми поїдемо до Арктики…

— На чому? — спитав Василько.

— Не перебивай! На чому поїдемо? Це найголовніше… Дирижаблем? Це нам не вдалось. Літаком? Літака ми не дістанемо. А коли б дістали, то ніхто з нас не може бути пілотом. Дістати криголам нам теж не під силу. Та в таку кригу, як під полюсом, криголами і не заходять. На чому ж нам їхати?

— На собаках, — відповів Оротук.

— Ні, не скрізь в Арктиці крига. Там немало чистої води. Собаки моря не перепливуть, їхати в Арктику треба на аеросанях.

— Але ж аеросани не плавають, — зауважив Темар.

Володя похитав головою і сказав:

— Треба зробити такі аеросани, щоб вони плавали. Це зовсім не важко. Будуть сани-човен.

— Це буде щось схоже на глісер, — висловився Анкауге.

— Так, так.

— Але ж, — знову втрутився Василько, — я читав про випадки, коли сани примерзали до криги і їх не можна було відірвати. Нарешті, нам не вистачить на всю дорогу бензину. А де ви візьмете бензин в Арктиці?

Володя поставився до цих зауважень цілком спокійно. У нього була готова відповідь:

— Ти маєш рацію. А значить, треба придумати щось, щоб сани не примерзали і щоб якось без бензину на крайній випадок обійтись.

— Замість бензину можна гасу взяти, — найшовся Анкауге.

Хлопці засміялись, а Темар відказав товаришеві:

— А гас хіба в крижаних просторах Арктики є? Теж вигадав.

Анкауге почервонів.

— І те й друге не так важно, — пояснював Володя. — Ми візьмемо з собою маленький вітрячок і невеличку динамо-машину. Вітрячок крутитиме динамо, і ми матимемо електроенергію. Її буде досить для нашого радіо, — а радіо ми візьмемо обов'язково, — та для того, щоб підігріти полозки, аби вони відмерзли од криги, в разі трапиться, що примерзнуть. Друге запитання: як нам бути з бензином? Так, тепер є мотори, що працюють на твердому паливі. Наприклад, є автомобілі, що в їх моторах спалюють замість бензину деревне вугілля. Вугілля горить і перетворюється на газ, а цей газ стискують, змішують з повітрям і запалюють. Такі мотори називають газогенераторними. Отже, для наших саней-човна потрібний такий мотор, що міг би одночасно працювати і на бензині і на твердому паливі.

— А де ж ти візьмеш тверде паливо в Арктиці? На кризі? — глузуючи, засміявся Василько.

Але Василькові відповів Темар:

— На полярних островах ми знайдемо плавник. Це дерево, яке ріки виносять в море, а морські хвилі викидають на північні береги. А де не буде плавнику, там стрілятимемо моржів, тюленів і білих ведмедів. їх сало мусить горіти в моторі так само або й краще.

Володя здивовано глянув на свого нового знайомого. Той відповідав так, як думав про те Володя.

— Відкіля ти знаєш?

— Я моторист, — пояснив Темар, — не раз біля моторного човна думав про таку справу. Лише не знав, як це зробити.

— Так це вже майже зроблено, — повідомив товаришів Володя. — Наша школа, — пояснював він, — цієї зими змайструвала аеросани, майже такі, як нам треба.

Василько здивовано знизав плечима і спитав товариша:

— Ті сани, що ми з тобою зимою на них катались?

— Ті самі. Лише треба зробити деякі невеличкі переробки. Ми з цим легко впораємось самі. Адже у нас Темар — моторист. Ми знімемо сани з полозків, приробимо руль, спустимо на воду і візьмемо полозки на буксир.

— Зі мною є різні дрібні, але потрібні нам інструменти, — порадував товаришів Темар.

— Зі мною моя рушниця, — сказав Оротук. — Кулі з неї доженуть кожного звіра, що з'явиться перед нами.

— Я беру мою легеньку радіостанцію та динамку, а вітрячок зробить Темар, — заявив Володя

— Нате вам мій компас, — подав Володі кругленьку штучку Анкауге.

— А я віддам вам свій годнннник-хронометр, що найточніше показує час, — пообіцяв Василько.

Володя виклав дальшу програму дій.

— Ми їдемо зараз же до нас. Там налагоджуємо наші сани-човен. Спускаємо на річку Донець. По Дінцю добираємось до Дону. З Дону переберемось на Волгу. Волгою допливемо до Ленінграда, Біломорсько-Балтійським каналом — у Біле море.

Володя витяг з кишені маленьку складену карту і розстелив її на землі. Провівши пальцем через весь шлях, він зупинився на Білому морі.

— А тут ми на порозі Арктики. Тільки тут почнемо бензин берегти.

Цей план був ухвалений одноголосно.

Четверо товаришів, що мали виїздити на Україну, провели Анкауге на його поїзд. Анкауге їхав до Владивостока. Тепло розпрощались. Темар наказував доглядати блакитного кита.

Того ж вечора всі четверо залишили Москву, виїхавши поїздом на південь. Вони їхали на південь, щоб відтіля найближчим часом вирушити на далеку Північ.

Частина друга

НА ЗЕМЛІ ФРАНЦА-ЙОСИФА

Над островом Гукера стояли короткі дні. Наближався час довгої полярної ночі.

Але початок цієї зими був надзвичайно теплий. Ранком п'ятнадцятого вересня бородатий метеоролог наукової станції, оглядаючи термометр, записав до свого журналу: "Температура повітря +1°, сила вітру = 0".

Закінчивши спостереження, метеоролог випростався і оглянувся навколо. Перед ним лежала непорушна поверхня бухти Тихої. Над бухтою обривались крижаними стромовинами глетчери, що сповзали сюди з горбів острова. Вдалині, в напрямку до острова Скотт-Кельті, з води виступало громадище величезної скелі Рубіні Рок.

Над островами, глетчерами, скелями і бухтою панувала абсолютна тиша. Птиці, що тисячами ціле літо шумлять тут, вже залишили острови і полетіли на північ. Навколо не було видно жодного звіра. Ані білий ведмідь, ні песець, ні полярна миша не попадались на очі метеорологові.

Над водою бухти також не показувалась голова будь-якого з морських звірів, що плавають у тих водах.

Метеоролог, тримаючи в руці свій журнал, милувався цим спокоєм і тишею. Коли враз його обдав порив вітру. З південного заходу піднявся вітрець. Метеоролог скоренько записав про це явище до свого журналу і знов задивився на бухту.

Але ось він увесь витягся і мало не піднявся навшпиньки. На його обличчі з'явився вираз надзвичайного здивування й уваги.

З-за скелі Рубіні Рок у бухту випливав парусний човен. Човен був невеликий, але над ним здіймався чималий парус. Човен виглядав чорною плямою. Людей в нім розглядіти було неможливо.

Метеоролог бігом кинувся до будинку станції. Він підбіг до вікон і загукав:

— Човен! Човен!

За п'ять хвилин на березі зібрався цілий натовп співробітників станції. Їх було чоловік п'ятнадцять. Всі питали один одного: хто це міг бути?

В цю пору року дуже рідко буває, щоб сюди заходили пароплави. Але це ж навіть був не пароплав, а лише човник.

Люди губились у догадках. Припускали, що це моряки, які, можливо, врятувались після загибелі корабля.

Та ось човен наблизився настільки, що там можна було помітити три голови.

Минуло ще трохи часу, і човен пристав до берега… Він був оригінальної конструкції, з пропелером і нагадував глісер.

Але найбільше здивування охопило острів'ян, коли з човна вийшов його екіпаж.

Це було троє хлопчаків.

— Ура! Ура! — закричали ці хлопчаки, вітаючись з острів'янами.

— Відкіля ви, товариші? — спитав начальник наукової станції.

Найменший потис йому руку й сказав:

— Ми з суходолу. Я — Володя Велетень, а це мої товариші: чукча Темар і якут Оротук.

Півтора місяця тому біля станції на воду спускався дирижабль "Третя п'ятирічка". Капітан дирижабля розповідав начальникові станції про трьох "зайців" і називав їх прізвища. Ці прізвища, почувши їх вдруге, зараз пригадав начальник станції.

— Це ви? Три "зайці"? — вигукнув він.

— Ми тепер не "зайці", — відповів Володя, — а самостійні мандрівники. Зовсім близько від вашого острова, — розповідав він далі, — нам не вистачило бензину. Наш мотор зупинився. Але, як бачите, в нас є парус. А якраз вітрець почався. Ото ми до вас — попросити бензину. Остання наша зупинка була в Руській гавані на Новій Землі. Там нам дали бензину з розрахунком, щоб вистачило сюди. Але, бачте, ми трохи в морі блудили.

— І ви цим човником пропливли через море триста миль? — здивувався начальник наукової станції.

— Так що ж такого, — усміхнувся Володя. — Ми йшли морем від Кемі до Каніна Носа. Там взяли бензину і пройшли в Белужу Губу на Новій Землі. Відтіля в Руську гавань. А триста миль тільки від Руської гавані до вас.

— Куди ж ви пливете?

— На полюс. В гості до штурмана Бойчука. До речі, ви не чули його останніх радіограм? Бо я вже два дні на свій радіоприймач його не приймав.

— Так у вас є радіо?

— У нас все є. То ви не чули?

— Чули. Вони випадково втопили в ополонці свій запас олівців і тепер не мають чим писати. Вигадали якесь чорнило з сажі, але воно без спирту замерзає. Спирту в них мало. І до того ж, виявляється, нема в них пер. Становище майже безпорадне.

— Так ми їм привеземо і пер, і олівців.

— Та як же ви туди гадаєте дістатись? — запитав Володю метеоролог. — Там же крига. Ваш човен не попливе по кризі. І коли б навіть до полюса простяглась чиста вода, так вам би бензину не вистачило. Там уже почалась полярна ніч, і вам неможливо буде щось знайти в темряві.

Але хлопці на ті слова не зважали.

— Наш човен і по кризі попливе, — сказав Темар.

— Без бензину обійдемось, — заявив Володя.

— Вночі зорі й місяць світять, — вставив Оротук. А потім ще додав: — І полярне сяйво...

Острів'яни дивувались цим підліткам. У їх начальника з'явилась була думка не пустити хлопців далі. Але, зваживши на величезний шлях, пройдений ними, оглянувши їх човен-сани, послухавши їх розмови, він навіть не сказав нічого про ту думку.

Хлопці просили, щоб про їх подорож нікому нічого по радіо не переказували. Вони не хотіли, щоб про це дізнався штурман Бойчук.

— Ми з'явимось до зимівників несподівано, — Казав Володя. — Це буде найкращий сюрприз.

Взявши, скільки можна було, бензину, мандрівники заночували на острові Гукера, а ранком, попрощавшись з острів'янами, із свіжими силами рушили в дальшу путь на північ через протоку Британський канал.

РАДІОПЕЛЕНГАТОР

У човні було тіснувато, але хлопці розмістились непогано. Темар доглядав за мотором, Оротук сидів за рулем, а Володя порався біля радіоприймача.

Слухати радіограми заважало тріскотіння мотора, і радист часом навіть заплющував очі й притискував навушники до ушей, щоб краще чути. Володя слухав радіопередачу штурмана Бойчука. Штурман переказував, що на полюсі дме невеликий південний вітер в напрямку до островів Землі Франца-Йосифа.

"А тут, навпаки, вітер дме на полюс, — подумав Володя. — Що ж буде, коли вони зустрінуться?" І дійшов висновку, що може бути шторм.

Сказав про це товаришам.

Вирішили приготуватись до шторму.

У них передбачалась ще одна, остання зупинка на острові Рудольфа. Це найпівнічніший острів Землі Франца-Йосифа. Є там маленька метеорологічна станція. Найпівнічніша в світі станція. Там мандрівники мали намір востаннє поповнити запас бензину. Там же вирішили перебути шторм.

Проте до острова Рудольфа вони доберуться лише вночі. Тим часом шторм може захопити їх. — На всяк випадок, — сказав Темар, — давайте, хлопці, готуватись до вітру і хвиль.

З ним погодились. Треба було міцно поприв'язувати всі речі. Загорнути все, що боялось води. Закрити од хвиль човен. Перевірити справність мотора, динамо і радіоприладів.

Їх човен проминув острів Кетліца й тепер наближався до острова Луїджі.

Коли це враз з північного заходу піднявся густий туман. Насуплені хмари наближались до них. Та ось все море й острови закрило від мандрівників наче сірим холодним димом.

Темар зменшив швидкість човна. Він боявся у цьому тумані, ідучи повним ходом, налетіти на якусь крижину, що зустрічались досить часто. Лише недавно проминули вони айсберг заввишки кілька десятків метрів. Удар в таку крижану скелю з розмаху був би смертельним для човна.

Темар, облишивши мотор, взявся кріпити тросами різні речі в човні. Біля бортів він міцно прикріпив складані гумові матраци й подушки. Ці матраци й подушки в разі потреби надувались повітрям. Під час шторму, коли б навіть водою залляло човен, гумові кулі з повітрям не дали б йому потонути.

Взявши важкий молоток, Темар набивав на борти кусок клейонки, яка мала захищати хлопців від бризок і дощу. З тим молотком він нахилявся то над одним, то над другим бортом. Раптом, за щось зачепившись, Темар розтягнувся через увесь човен; падаючи, він не випускав молотка з рук і ударив ним з усієї сили. Як на те, удар пройшося по компасу Анкауге.

Володя скочив із свого місця. Оротук на хвилину випустив з рук руль.

— Що сталось?

— Що сталось?

Ураз запитали обидва хлопці Темара.

— Зачепився…

Потім, глянувши на розбитий компас, сполотнів і з жахом подивився на товаришів:

— Я заслуговую на те, щоб мене викинули в море за цей вчинок, — сказав він.

— Розбив компас?! — скрикнув Володя.

Хлопці зрозуміли, що це була майже катастрофа. Другого компаса не було. Ні сонця, ні зір не видно. Не видно землі. Навколо туман. Тепер, безперечно, вони заплутаються в цьому тумані.

Мовчки сиділи з хвилину. Навколо висів той самий туман. Здавалось, сумно стукотів притишений мотор. Темара охопив розпач. Він ладен був прийняти яку завгодно кару.

Перший заговорив Оротук:

— Трапляються гірші випадки. А тепер… Вітер дме з півдня. Триматимемо курс проти вітру. Трохи праворуч, і наскочимо на якийсь з островів.

Сказавши це, Оротук знов сів до руля.

— Не журись, Темаре, — звернувся Володя до товариша, — таке могло статись з кожним з нас. Давай будемо закінчувати готування до шторму.

І вдвох вони швиденько й міцно поприв'язували всі речі; закрили човен клейонкою і почали надувати гумові матраци.

Тим часом вітер посилювався, збільшувались хвилі і високо підіймали човен. Часами вітер трохи підіймав над морем туман, але швидко туманна мряка знов огортала все.

Минав час, а берег, що його так хотіли бачити юні мореплавці, не показувався. За кілька годин усі троє впевнились в страшній догадці — вони заблудили. Вітер змінив свій напрям, і Оротук, вирулюючи проти вітру, змінив курс човна, сам того не помітивши.

Не було жодної можливості виявити, де вони знаходяться, в якому напрямі вони пливуть.

Володя, загорнувшись у свій плащ, сидів, суворо поглядаючи на море. Він був мокрий од бризок, відчував холод. Туман псував йому настрій.

— Володю! — почув він гукання Темара.

Чукча виліз з-під мотора, очі йому блищали, він термосив Володю за руку.

— Мені, — казав він, — пригадались тумани на Берінговому морі. На пароплаві, яким я там плавав, коли в туман треба було визначити, де знаходиться пароплав, капітан завжди в таких випадках кликав до себе радиста. І радист з допомогою радіоприймача визначав місцезнаходження пароплава. Це називалось радіопеленгування. Тоді ж від радиста я чув, що таким самим способом можна визначити потрібний пароплавові напрямок, не дивлячись на компас.

— Цілком справедливо, — схопився Володя із свого місця, — я ж читав про радіопеленгування. Треба спробувати негайно.

Володя ніколи не бачив приладу, що зветься радіопеленгатором. Але Темар розповів йому про той радіопеленгатор, який йому довелося бачити.

І от за півгодини друзі договорились, що вони із дроту зроблять круглу антену. На цю антену Володя прийматиме радіостанцію, місцерозташування якої вони знають точно. Антена покаже їм на карті лінію, що з'єднує їх човен з тою станцією. Потім повернуть човен так, як і антену, і будуть іти прямо на ту станцію... І поки йтимуть правильно, доти ту станцію чутимуть. Як тільки трохи звернуть убік, так їхнє радіоприймання припиниться.

Ще минула яка година, і все було готово. Володя з допомогою радіопеленгатора почав ловити різні станції. Довго нічого не чув, але

ось почув вищання азбуки Морзе. І враз пізнав: то з Північного полюса переказував різні відомості штурман Бойчук.

Їхній човен стояв правим бортом до полюса.

— Е, товариші, — прокричав Володя, повертаючи антену, — ми не туди пливемо. Оротук, ти, здається, везеш нас на острів Шпіцберген.

Вирішили продовжувати свою подорож до Північного полюса. Оротук повернув човен в тому напрямку, куди вказувала антена радіопеленгатора.

Але тут виявилось, що радіопеленгатор приймає ще якусь радіостанцію, яка передає співи. Очевидно, човен знаходився на прямій лінії між полюсом і цією радіостанцією. Штурман Бойчук швидко закінчив радіопередачу. Але та, друга радіостанція, продовжувала працювати. Це дало змогу Оротукові тримати курс човна правильно, просто на полюс. Володя включив гучномовець, і троє мандрівників, пливучи крізь полярний туман, гойдаючись на хвилях розбурханого моря, почули голосний спів:

Хай вище здіймаються хвилі!

Хай вітер вітрила напне

Ми зборемо всі перепони:

Комсомольці ведуть кораблі.

НАПАД НА ЧОВЕН

Спали по черзі, хоч сон не йшов, бо відчували сильний холод.

— Наближаємось до криги, — сказав Темар, звертаючи увагу товаришів на похолодання.

Володя попробував рукою воду й відчув, що вона холодна, як лід.

Оротук, що саме в цей час прокинувся, перемагаючи шум хвиль, крикнув Темарові:

— Лягай спати. Я тебе заступлю.

— Дивись, не побий човен об кригу, — сказав Темар і, зменшивши хід човна, помінявся з якутом місцями. Оротук пересів до мотора. Володя чергував на рулі.

Темарові снилась бухта Ногая, снився блакитний Кит, Анкауге.

Сон Темара був перерваний якимось ударом у човен. Не то човен на щось наштовхнувся, не то хтось штовхнув човен так, що все на ньому здригнулось. Темар схопився враз. У нього майнула думка, що човен ударився в крижину.

— Зупиняй мотор! — закричав він до Оротука.

Але Оротук його не слухав. Тримаючи в руці рушницю, якут нахилився над бортом і дивився у воду.

Уже розвиднялось. Туман зник, і на небі були видні бліді зорі. Хвиля на морі поменшала. Вітер майже вщух.

Темар помітив, що Володя сидів увесь нашорошений, дивлячись злякано на Оротука і не випускаючи з охололих рук руля. Очевидно, він не розумів, що сталось. Криги біля човна не було видно. Лише вдалині пливла невеличким клаптиком крижина.

— Що таке? — спитав Темар.

І, наче у відповідь, почув удар у дно човна.

— Риба на нас напала! — прокричав Оротук. Але Темар уже все зрозумів.

— Морж! — гукнув чукча. — Швидше стріляй! — кричав він Оротукові. Темар миттю зрозумів, що якут, який жив у тундрі, ніколи не бачив моржів. Разом з тим він побачив, що морж не один. Кілька здоровенних страшних істот показували з води вусаті морди з довгими іклами. Вони плавали навколо човна, наче готуючись до спільної атаки.

Ще удар у борт, і крізь алюміній просунувся кусок гострого ікла. Тієї ж хвилини бабахнув постріл. Ікло, що стирчало у борту, зникло, а крізь дірку, що залишилась після нього, перша ж хвиля хлюпнула з кварту води.

Ще постріл, і хвилі піднесли тушу мертвого звіра. Але решту моржів не злякала загибель товариша. Вони готові були продовжувати атаку на цього незнаного їм звіра, який чомусь розсердив їх.

Мотор працював повільно, але човен плив досить швидко. Проте моржі не відставали від нього, а, навпаки, переганяли, обпливаючи навколо, підпливали близько й навіть торкались його. Можна було сподіватись, що ось-ось нові удари посиплються на човен.

Оротук вирішив стріляти.

Першу хвилину, коли напали моржі, він трохи розгубився. Він вважав, що то риба, і задумався, як її стріляти. Це пояснювалось тим, що він був сонний і стомлений. Але не минуло й двох хвилин, як хлопець одігнав сонливість і втому, вистріливши в моржа.

За першим пострілом затріщали інші.

І як у себе в тундрі, так і тут він стріляв, не хиблячи.

За п'ятнадцять хвилин біля човна не залишилось жодного живого моржа.

— Стоп! — закричав Темар і зупинив мотор.

— Що таке? — спитав Оротук. Він стояв у човні випроставшись, очі його блищали почуттям перемоги.

— Ще моржі?

— Ні, — засміявся Темар, — ти, здається, готовий всіх моржів Полярного моря перебити. Але нам треба твою здобич використати. Бензину у нас залишилось мало. Треба моржевого сала з собою взяти.

Більшість моржів, що їх застрелив Оротук, потонули. Якут не мав досвіду полювання на моржів. Він не знав, що для того, щоб убитий морж не потонув, треба цілити йому в серце. В такому разі він не встигає випустити повітря з грудей і тому плаває. Інакше ж, наприклад, коли влучити в голову, то треба зразу ж брати звіра гарпуном, бо він випускає повітря і тоне.

На воді біля човна плавало лише дві моржеві туші.

Хлопці з допомогою човна підтягли ці туші одну до одної і під керівництвом Темара взялись до роботи. Маленькою сокирою Темар рубав шкуру моржа. Його товариші вирізували шматки сала і кидали їх у човен. Закінчили свою роботу, коли вже був день. На той час цілком прояснилось. Над обрієм піднялося сонце, і хлопці побачили вдалині крижане поле. Очевидно, там була кромка, тобто межа так званого

полярного паку, інакше кажучи — майже суцільних крижаних полів, що простягались аж до полюса.

А тим часом на мандрівників чатувала нова небезпека.

В пробоїну, що зробив морж, кожна хвиля потрошку заливала води. Спочатку хлопці, захоплені змаганням з моржами, цього не помітили. Потім всю увагу забрало добування сала. І тільки коли покінчили з цим, побачили, що човен глибоко сидить у воді і що чимало води у самому човні. Темар дав повний хід моторові, і одночасно всі троє взялись вичерпувати воду.

Човен, навантажений салом і залитий водою, ішов повільно. Води в ньому прибувало, і він усе більше занурювався в море. Гумові матраци, що були надуті, випустили повітря, бо їх попробивали моржі.

Але крижане поле, хоч і помалу, все наближалось до мандрівників. І опівдні Темар перший вискочив на крижину, підтягаючи за собою човен. Та човен був такий навантажений, що довелось його спочатку розвантажити. Тільки після того утрьох вони витягли човен на кригу. Подорож човном була закінчена. Тепер човен мав стати саньми.

МУЗИКА В КРИЖАНІЙ ПУСТИНІ

Скільки сягає око — все навколо вкрите кригою. Часом ця крижана пустиня нагадує розбурхане море, хвилі якого раптом скам'яніли, замерзли. Це порівняння викликають мільйони торосів — крижин, що стирчать поламаними скелями в кілька метрів заввишки. Іноді серед цих торосистих полів попадаються чималі прогалини абсолютно рівної криги. Здається, що це аеродроми, які виготувала сама природа. Над крижаними просторами в небі, наче човен по синьому морю, плив місяць. Лише місяць і зорі та північне сяйво в цей час освітлювали арктичну пустиню. Стояла пора полярної ночі.

На одному з крижаних аеродромів, у самому серці цієї пустині, підносилась невеличка хатина, побудована людською рукою. Стіни й покрівля хатини блискотіли під місячним сяйвом. Хатина була збудована з криги. Під однією стіною вітер намів кучугуру снігу. Поруч стояв намет, а біля нього — якась коробка і тичка з флюгером.

Таке було житло штурмана Бойчука і його товаришів. Звалось воно: станція "Північний полюс".

Коли трьох одважних дослідників висадили на цю крижину, то вона була ще на значній віддалі від полюса. Але в цих місцях крига майже завжди рухається. і от поволі їхню крижину віднесло до самого полюса.

Коли місяць піднявся до найвищої точки, яку він може зайняти на небі, абсолютна тиша панувала навколо крижаної хатини.

Але ось у наметі щось заворушилось, і відтіля виліз закутаний у хутра мисливець Крига. Він випростався і, мукнувши під ніс, підвів голову, дивлячись на флюгер.

— Штиль, — сказав сам собі мисливець. — Ану, гляньмо на мороз. — І підійшов до термометра, що висів на коробці біля намету.

Термометр показував мінус тридцять три. Мисливець подивився на місяць, обійшов навколо хатини і знов промовив сам до себе:

— Ну і нудьга...

Крига нудився. За весь час перебування на кризі він бачив тільки одного ведмедя. Це було місяців два тому, коли вони були ще далеко від полюса. Той ведмідь, помітивши людину, швидко зник між торосів.

— Ну й пустиня… — знов промовив сам до себе мисливець. — Жодної живої істоти. А Офіура запевняв, що під кригою, — і мисливець глянув на коробку, — є якісь черв'яки і навіть рибки.

Під коробкою було прорубано ополонку. Щоб вона не замерзла, її захищали сніговою шапкою та оленячим хутром. Проте двічі на добу мисливцеві доводилось вирубувати відтіля новий лід, і вже після того зоолог Офіура брався до різних спостережень там.

Крига сів на коробку і замислився.

Він пригадував, як колись плавав боцманом, як потім зайнявся виключно мисливством. Багато різних пригод поставало в його пам'яті.

Було холодно, але йому не хотілось іти до намету і лізти в свій хутряний мішок.

В крижаній хатині спали Бойчук і Офіура.

Взагалі вони чергувались, кому де спати. Побоювались, щоб саме під ними не тріснула крига. Тоді той, хто залишиться на кризі, зможе подати допомогу тим, що опиняться у воді.

Крига пригадував різні спільні пригоди із штурманом Бойчуком. Коли враз його думки було перервано. Йому почувся якийсь звук. Він підвів голову і нашорошився.

Десь далеко начебто щось гуркотіло.

Він напружено прислухався. Але за хвилину цей звук стих. І замість того здалеку донеслась якась музика. Безперечно, то була музика. Тільки дуже далеко. Але ось музику заглушило якесь торохкотіння. Та за хвилину замовкли всі шуми й звуки.

Мисливець схопився на ноги. Він одійшов метрів сто од своєї хатини і виліз на одинокий торос, що високо здіймався над крижаним полем.

Він оглянув місцевість навколо, скільки дозволяла місячна ніч, але нічого, крім крижаних просторів, обсипаних снігом, не побачив.

Довго вдивлявся мисливець у далечінь, але ніде нічого не помітив.

Нарешті, він зліз з тороса і, поволі крокуючи, повернув додому.

Але, пройшовши лише половину відстані між торосом і хатиною, знов почув музику.

— Фу-у! — фукнув мисливець і спитав сам себе: — Збожеволів, чи що? Невже це мені здається?

Але музика не вщухла, поки її не змінило торохкотіння. Крига бігом кинувся до хатини.

— Андрію, Андрію! — затермосив він штурмана, просуваючись крізь двері.

І штурман, і зоолог підвелись разом.

— Що сталось?

— Товариші, — відповів їм Крига, — я, здається, божеволію.

— Раз ти такої думки, — промовив серйозним тоном Офіура — то це, мабуть, так. — І, наче стверджуючи, зоолог мотнув головою. Штурман весело розсміявся.

— Ну, друзі, жарти жартами, а ви вийдіть на спардек і послухайте. Може, й ви збожеволієте.

Спардеком старий боцман називав крижаний майданчик між хатиною й наметом.

— Чую музику. Розумієте що-небудь?

— Музику? — здивовано спитали штурман і зоолог ураз. Та Крига скоренько витяг обох з хатини. І справді, всі почули музику, а потім гуркотіння.

— Рушниці сюди! — закричав Бойчук. — Боцмане, сигнальну ракету.

Мисливець і зоолог побігли за рушницями. Крига витяг з якоїсь скриньки ракету.

— Це схоже на гуркіт мотора на літаку, — сказав Офіура.

— Я думаю, шо так воно і є, — відказав штурман. — Серед торосів спустився літак і не може піднятись. Це, мабуть, якийсь відважний льотчик, що насмілився поночі долетіти до полюса і перелетіти через всю Арктику.

Мисливець недовірливо похитав головою:

— І ви думаєте, що він узяв з собою фортепіано? — спитав Крига товаришів.

— Стріляйте! — відповів командою на це зауваження Бойчук.

Гримнули три постріли.

Після цього Крига пустив ракету. Вона знялась високо вгору, позначивши шлях вогняною ниткою, і розірвалась на півдюжини вогнів, що поволі спадали вниз.

Правда, місячне світло скрадало красу цих вогнів.

— Стріляйте! — знов скомандував Бойчук.

На цей раз вони дали залп.

Тоді замовкли і стали прислухатись. Здалеку долетів постріл, і одразу після цього загуркотіло.

Усі троє побігли на той гуркіт. А гуркіт все дужчав і дужчав, і не встигли вони перебігти свого рівного поля, як з-за торосів виповз дивний екіпаж.

— Це аеросани, — сказав Бойчук, зупиняючи товаришів. Рівною кригою сани пішли швидше і за кілька хвилин були перед хазяями Північного полюса. Саме в цей момент щось гучно тріснуло в моторі, і сани зупинились.

З саней вискочив маленький-маленький чоловічок, підійшов до Бойчука і, витягтись по-військовому, одрапортував:

— Товаришу штурман Бойчук, човен-аеросани "Переможець Арктики" прибув у ваше розпорядження. Командир і радист я — Володимир Велетень. Моторист — Темар. Рульовий — Оротук.

Штурман і його товариші остовпіли. Перед ними були троє "зайців", які літом намагались полетіти з ними з Москви на дирижаблі.

Штурман підійшов до саней. Відтіля вилізли Темар і Оротук. У санях залишилась ще одна людина.

Хто ж четвертий залишився лежати на споді аеросаней?

Частина третя

НЕВІДОМИЙ

— А мотор наш, здається, дуба дав, — сказав Темар Оротукові в той момент, коли увагу Бойчука притягла людина, що лежала в санях.

Офіура і Крига стискали хлопцям руки.

— Ну й герої! — гукнув штурман. — Коли б знав, що ви такі, обов'язково взяв би тоді з собою. Але хто це четвертий?

— Хіба ви не знаєте? — здивовано скрикнули хлопці.

— Ні, відкіля нам знати?

— Так це не з вашої станції?

— Ні.

Шестеро людей здивовано дивились то один на одного, то на сьомого, що лежав у санях.

— А ми гадали, що це хтось з вас, — сказав Володя. — Ми знайшли його миль за п'ятнадцять од вашої станції. Оротук перший помітив людину, що лежала під торосом. Першу хвилину ми гадали, що він мертвий. Але виявилось, що серце ще билося. Він замерзав. Ми його одтерли і закутали хутряним одягом. Але він лише стогнав.

Здивований Бойчук наказав занести хворого до хатини.

Всі зайшли до крижаного приміщення. Там було тісно, зате тепло.

Офіура в ролі лікаря метушився біля невідомого.

Володя коротко переказав Бойчукові історію їхньої подорожі. Особливо довго довелось їм затриматись серед торосистих крижаних полів, де їхні сани йшли дуже повільно.

Минуло з півгодини, і невідомий опритомнів. Всі збились навколо нього.

— Капітан... — пошепки покликав невідомий.

— Кого ви кличете, мій друже? — спитав його штурман. Невідомий розширив очі і з виразом ляку та здивування прошепотів у відповідь:

— Хто це? Де я?

— Ви на науково-дослідній станції "Північний полюс", — відповів штурман. — Але ми хочемо знати, хто ви?

— Це сон... — застогнав невідомий.

— Ні, це не сон, товаришу, — нахилився над ним Офіура.

— Сон, сон! — наче сперечаючись сам із собою, тихо скрикнув той.

— Та який сон — розсердився мисливець. — Не віриш, ущипни себе за щоку. Тебе ось ці хлоп'ята врятували і...

— Не гарячись. Крига! — перебив мисливця штурман, — Ми зараз усе з'ясуємо.

Невідомий схопився, як наелектризований. Він хотів устати, але зміг лише випростати спину, щоб сидіти. Його підтримували зоолог і мисливець.

— Так це не сон! Це справді! — скрикнув він, плачучи від хвилювання.

Всі зрозуміли, що то були сльози невимовної радості.

— Два роки, два роки, — шепотів невідомий.

Але за хвилину він підвів голову, і сльози зникли, а в очах спалахнули тривога і неспокій.

— Де мої товариші?

— Дядю, — сказав Темар, — ми знайшли вас під торосом, коли ви замерзали. Ми не знаємо ваших товаришів. Скажіть, хто ви?

Глянувши на хлопчика, невідомий од нового приступу хвилювання опустився на своє ліжко і відповів:

— Я радист тралера "Рожева чайка".

Коли б гримнув надзвичайної сили вибух і все зникло, як сон, і кожний з них опинився дома, то навряд чи більше враження справило б це на кожного, ніж слова невідомого.

— Ви? "Рожева чайка"? — скрикнув Володя.

— Ви загинули два роки тому в Баренцовому морі? — швидко спитав Бойчук.

— Ні, загинула "Рожева чайка". Але екіпаж її врятувався на шлюпці. Нас занесло в кригу. Шлюпку розламало під час стискування криги. Ми залишились на крижинах без зброї, компаса й харчів. Два роки жили ми на пливучих кригах. Ми голіруч полювали на ведмедів, тюленів і моржів. Нас п'ятнадцятеро. Ми вчилися жити в полярних звірів. Я не знаю, коли я залишив своїх товаришів. Але це було недавно. У нас залишилось дуже мало харчів, а в полярну ніч їх дістати ніде. Мені ж було ясно, що до кінця полярної ночі їх не вистачить. Половина людей хворі на цингу. Я відчув надзвичайну слабість. Щоб не об'їдати товаришів, я вирішив померти. Я свідомо залишив наш табір і пішов у крижаний простір, щоб заблукати й замерзнути. Далеко я не міг одійти. Наш табір має бути десь близько. Шукайте їх. Чим швидше ви їх знайдете, тим більше шансів урятувати од смерті не лише здорових, але й хворих... На якому острові ваша станція? — запитав радист "Рожевої чайки".

— Ми не на острові, — сказав Бойчук, — ми на плавучій кризі, на самому полюсі. Але хай це вас не турбує. Ми зможемо подати допомогу морякам "Рожевої чайки".

Після того він повернувся до своїх товаришів і сказав:

— Прийміть до уваги мій наказ: оголошується аврал по врятуванню екіпажу "Рожевої чайки". На станції залишається лише Офіура із хворим радистом. Решта разом зі мною зараз же виходить на розшуки Темара, огляньте ваш мотор.

Тсмар з Кригою вийшли з хатини. І тут мисливець задав хлопцеві запитання:

— А скажи, друже, невже ви фортепіано з собою привезли?

— Яке?

— А музику ж я чув, коли ви під'їздили.

— То ж гучномовець від нашого радіопеленгатора. — І Темар розповів мисливцеві про радіопеленгатор.

Оглянувши свій мотор, Темар прийшов до дуже невтішного висновку.

— Мотор працювати може, — сказав він Бойчукові, — але вже недовго. Він спрацювався за довгий час і ось-ось розсиплеться. На суходіл ми ним уже не повернемось.

— Візьмемо до уваги, — відповів штурман, а потім звернувся до своїх підлеглих: — З Офіурою залишиться Володя, як радист. Крига і Оротук підуть на лижах. Вони одійдуть десять миль і тоді почнуть кружляти навколо станції, наближаючись. Ми з Темаром виїдемо на тридцять миль аеросаньми і робитимемо те саме. З станції кожні дві години випускати ракету. Коли екіпаж "Рожевої чайки" буде знайдений, посилайте дві ракети підряд кожні три години.

НА ЛИЖАХ

За годину по виходу із станції лижники опинились на широкому крижаному полі, присипаному значним шаром снігу. Тут іти було легше, і вони прискорили ходу. Час од часу Крига поглядав то на компас, звіряючи напрям, то на крокомір, що висів на його поясі.

Вже давно зникла з їхнього поля зору крижана хатина. Вони почували себе в абсолютній пустині.

Коли пройшли милі чотири, почали кожні десять хвилин зупинятись.

— Прислухайся, хлопче! Прислухайся! — наказував Крига і сам, підіймаючи шапку, нашорошував вуха.

— Вуха мерзнуть, — весело одповів Оротук. Якут, щоб краще чути, незважаючи на полярний мороз, зовсім скинув шапку.

— Давай стрельнемо разок, — сказав Крига, — може, почують. Стріляй ти.

Оротук вистрілив.

Після пострілу прислухались, але ніде ніщо не ворухнулось.

Рушили далі. Через кожну милю зупинялись і робили постріл. Пройшли десять миль. Як наказував штурман, відсіля мусили почати своє кружляння навколо станції.

— Зробимо так, — звернувся Крига до Оротука, — підемо, тепер так, щоб зробити коло. Це значить, ми мусимо пройти приблизно тридцять п'ять миль. Вийдемо знов на це саме місце і тоді вже рушимо ближче до станції. На тридцять миль нам доведеться витратити, мабуть, дві доби. Щопівмилі ми гукатимемо і кожну милю даватимемо постріл.

— А як ви гадаєте, — спитав Оротук, — хто швидше зможе знайти їх? Ми чи штурман із Темаром?

— Ну, звичайно, вони. Але хто знає, де той табір. Радиста ви знайшли на значній віддалі од нашої хатини, але ж він міг і одійти на значну відстань від табору.

Тепер найголовніше було не збитись з дороги. Крига все частіш позирав на стрілку компаса та звірявся з циферблатом крокоміра.

Ішли, перекидаючись між собою словами. Оротук розповідав мисливцеві про подорож на аеросанях та ставив численні запитання про те, як жилось в крижаній хатині.

Ішли й уважно приглядались до кожного тороса, до кожної невиразної плями на снігу, до кожної виїмки в льоду.

Але ніде ніщо не свідчило про якусь живу істоту.

— Шкода, що нема з нами собак, — зауважив Крига.

— А чому ви не взяли їх з собою на дирижабль? — спитав Оротук.

— Я був за те, щоб хоч парочку взяти, — відповів мисливець. — Але штурман запротестував. Каже: "Харчів на них багато брати". А були б у нас собаки, хороші полярні собаки, ми б їх самих на розвідку пустили.

Крига почав відчувати втому в ногах. Придивляючись до Оротука, він помітив, що хлопець, незважаючи на тяжку попередню дорогу, наче й думки не має про втому.

— Ти не втомився? — спитав Крига якута.

— Я? Ні! На лижах я не втомлююсь. Про це ж я писав штурманові, але він, мабуть, мені не повірив.

— Ні, повірив. Але ж він та й ніхто з нас не думав, що ви такі молодці, та...

Мисливець замовк, зупинився і став вдивлятись у далечінь.

— Оротук, ти нічого не бачиш? — спитав він, простягаючи руку в той бік, куди дивився.

Хлопець почав приглядатись.

— У тебе очі молоді, вони мусять бачити далеко, — продовжував мисливець.

— Ні, я нічого не бачу, — відповів Оротук.

— А ти дивись, дивись уважніше. Коли б ти був моряком, ти розвинув би свій зір. Ану, я вистрілю.

І мисливець, піднісши рушницю, вистрілив.

— Тепер давай іти туди.

Оротукові здалось, що вдалині на синьо-блакитному фоні полярної темряви заворушилась якась темна пляма.

— Я щось бачу, — сказав хлопець.

— От-о-то, — відказав мисливець, — там щось живе. Воно рухається. Швидше йому назустріч.

І обидва з усіх сил натиснули на лижі.

ТАБІР "РОЖЕВОЇ ЧАЙКИ"

На небі заграло білим полум'ям північне сяйво. Воно бризкало бенгальськими вогнями, розливалося вогняною рікою, розбігаючись по небу пломенистими зайчиками. В морозному повітрі, в полярній тиші в супроводі миготіння зірок горіло розкішне небесне пожарище.

А внизу на крижинах, назустріч Кризі та Оротукові, чорними привидами повільно рухались дві істоти.

— Ге-ге-ге! Е-ей! — порушив тишу арктичної ночі могутнім вигуком мисливець.

— Оротук, дай постріл.

Блиснув огонь, і прокотився звук пострілу. І, наче у відповідь, здаля долетів ледве чутний крик.

— Дядьку Тарасе! Це вони! — скрикнув Оротук.

— Ясно, ясно! Давай швидше!

І обидва заспішили. Лижі шаруділи по снігу.

Наближались.

Ось уже добре видно дві постаті. Можна розібрати їх слабкі вигуки:
— Сюди! Сюди!

Спотикаючись, вони підходять до Криги й Оротука. І обох мисливців — старого і молодого — охоплює хвилювання.

Але як мусять хвилюватись ці люди, що їх усі вважали за загиблих, та й вони самі, мабуть, не вірили в порятунок.

— "Рожева чайка"! — гукає Крига.

Двоє людей підходять до нього. З почуттям невимовної радості й здивування вони питають:

— Хто ви?

— Відкіля ви знаєте, що ми з "Рожевої чайки"?

— Все, все знаємо, голубки! — тиснучи руки, каже Крига.

— Ми знайшли вашого радиста, — пояснив Оротук.

— Він живий? — вихопився радісний вигук у обох моряків.

— Де він? — питали вони, тим самим сподіваючись довідатись, хто ці люди, що зустріли їх.

— Берег відсіля недалеко? — продовжували сипатись запитання.

Крига пояснив, у чім справа. Коли люди довідались, що вони все ж на плавучій кризі, в самому серці Арктики і далеко од берега, їх радість значно зменшилася. Адже коли вони побачили незнайомих людей, то гадали, що їх крижане поле наблизилось до берега і то мисливці, які недавно зійшли з берега на кригу полювати.

Крига підбадьорив їх. Він сказав:

— Радійте, що зустрілись. Тепер ми вас урятуємо. У нас же радіо. Ми щодня з суходолом розмовляємо. Зараз ударимо про вас радіограму. Де ж ваші товариші? Всі живі, здорові?

Моряки, переживши першу хвилину радості, тепер поспішили до товаришів, щоб і їх порадувати.

— Живі всі, — сказав один моряк, — але чи всі доживуть до порятунку?

— Ну, чого ж не доживуть? — недовірливо спитав Крига.

— Більшість ледве рухаються. Інші позамерзали б, якби здоровіші їх не термосили. Та ходім, порадуймо їх. Вони. мабуть, чули ваш постріл,

але, певно, гадали, що то тріснула десь крижина. Ми одійшли од табору, шукаючи радиста. Ми гадали, що він упав десь між торосами і не має сил встати, щоб дотягтись назад до табору.

— Ходім швидше, — сказав Крига.

Пройшовши з милю, вони вийшли поміж торосами на маленький крижаний майданчик. На майданчику загули голоси. Кілька людей кинулись до них. На кризі стояли зроблені з шкур, хутер, криги і снігу два намети.

— Товариші, товариші, хто це?

Крига випростався і звернувся до людей, що оточили його:

— Товариші, колектив радянської першої науково-дослідної станції "Північний полюс" вітає вас, радянських моряків, які, незважаючи на неймовірні труднощі, прожили два роки на плавучих крижинах. Ви показали себе як зразковий радянський колектив, не давши загинути жодному із своїх товаришів Ми знайшли вашого радиста, і він розповів нам про вас. Були виряджені розвідувальні партії на розшуки вашого табору. Начальник нашої станції, штурман Бойчук, виїхав аеросаньми за тридцять миль. Ми зараз перебуваємо од станції за десять миль. Ми радо стискуємо вам руки і кажемо разом з вами: "Хай живуть радянські полярники! Слава радянським морякам!"

— Слава! Слава! — почулись піднесені вигуки.

Проста й коротенька промова Криги наелектризувала моряків "Рожевої чайки". Найважчі хворі і ті підвелися на ноги. Радість їх була безмежна.

Крига й Оротук віддали їм свій запас шоколаду, памікану й спирту. Кожному дісталась малесенька порція, але це було на краще: адже два

роки вони їли лише сире м'ясо, а останній час по-справжньому голодували, бо м'ясо кінчилось.

Після короткого відпочинку Крига запропонував готуватись до походу.

Але більшість людей майже нездатні були рухатись самі.

Тому вирішили, що Крига з двома моряками, які трималися на ногах, проте не в силі були подати будь-яку допомогу своїм товаришам, підуть на станцію. Оротук залишався в таборі "Рожевої чайки". Він мусив допомагати таборові поволі пересуватися в напрямку до станції.

— А ми, — казав Крига, — постараємось викликати нашого штурмана та Темара і тоді, скориставшись аеросаньми, швидко перетягнемо цей табір до себе.

Перед походом Крига години дві поспав, а після сну відчув приплив енергії і, забравши своїх супутників, за кілька хвилин зник у темряві межи торосами.

З допомогою компаса він визначав правильний напрямок. Після шести годин важкої подорожі, під час якої його супутники не раз згадували про відпочинок, вони дістались до станції.

Володя по радіо дав знати штурманові Бойчуку, що табір "Рожевої чайки" знайдено. На допомогу морякам загиблого тралера негайно потрібні були аеросани.

Після того Офіура, порадившися з Кригою, сказав Володі:

— Тепер, друже, пошли радіограму на суходіл. Це буде дуже радісна звістка для родин і друзів цих людей і для всіх радянських моряків.

Матроси, що прийшли з Кригою, почали порядкувати на крижаному майданчику. Вони готувались до прийому своїх товаришів. Треба було з льоду побудувати нову, чималих розмірів хатину.

Крига, чекаючи на Бойчука, працював разом із ними. А Офіура готував харчі і ліки для табору "Рожевої чайки", одночасно доглядаючи радиста, який поволі поправлявся.

Всі чекали, що з хвилини на хвилину почують гуркіт аеросаней.

ДИРИЖАБЛІ ВИЛІТАЮТЬ

У кабінеті голови "Комісії полярних експедицій" сиділо кілька відомих повітроплавців та авіаторів. Вони обмірковували плани польотів до Арктики наступного літа.

Поглядаючи на полярні карти, що висіли на стінах, ці люди пригадували місцевості, де їм доводилось літати минулих років. Але особливо уважно придивлялись до тих місць, де збирались літати наступного літа.

В теплій кімнаті було зручно сидіти в м'яких кріслах і милуватись крізь вікно, як сипкий сніг завірюшився над будинками й вулицями Москви.

Голова комісії, розповідаючи про плани, що їх мали здійснити ці відважні льотчики, між іншим, сказав:

— … серед тих польотів, які ми гадаємо провести, особливо відповідальним буде політ дирижабля до Північного полюса. Дирижабль має зняти з плавучої крижини трьох сміливих наших товаришів, які там зимують. Це дуже небезпечна зимівля, хоча…

Слова голови комісії були перервані. Двері до кабінету одчинилися з шаленою швидкістю, і на порозі з'явився блідий од хвилювання з аркушем паперу у високо піднятій руці радист "Комісії полярних експедицій".

— Товаришу голова, надзвичайно важлива радіограма.

Тривога промайнула на обличчях присутніх.

— Прошу, дайте! — сказав, підводячись з крісла, голова.

Радист простяг йому папір.

Через дві хвилини абсолютної тиші голова одвів очі від радіограми і, порушивши тишу, сказав:

— Ми одержали таке повідомлення:

"Станція "Північний полюс". Приблизно за десять миль од станції виявлено табір екіпажу "Рожевої чайки". Цей тралер загинув два роки тому під час урагану. Весь екіпаж урятувався, попавши на плавучі крижини. Всі люди живі, але більшість тяжко хворі. Їх знайдено, коли у них уже кінчався запас харчів. Табір уже одвідали мисливець Крига і якут Оротук. Троє моряків уже у нас на станції. Штурман Бойчук і чукча Темар, які виїхали аеросаньми на розвідку, мають скоро повернутись. Тоді почнемо перевозити моряків до себе.

Про всі події своєчасно повідомлятимемо.

Передав радист Володимир Велетень".

Здивування відбилося на обличчях присутніх. Почались вигуки.

— Не може бути!

— Це містифікація!

— Відкіля там цей Велетень?

Голова комісії задумливо потер чоло і відповів на ті заперечливі вигуки:

— Ні, товариші, може бути. Ми вже одержували повідомлення з полярних станцій Нової Землі та Землі Франца-Йосифа про трьох хлопчаків, що на якомусь глісері мандрували на Північ. Мені вдалось виявнити, що це ті самі хлопці, які літом хотіли пробратись "зайцями" на дирижабль "Третя п'ятирічка". З них Володька Велетень — дійсно радист, чукча Темар — моторист і якут Оротук — мисливець.

— Але коли так, — промовив один з найдосвідченіших полярників, — то там дуже складне становище. Їм усім загрожує загибель.

— Чому ви так гадаєте? — спитали його.

— Це безперечно. Коли більшість знайдених моряків хворі, а хворі вони, очевидно, на цингу, то це вже велика небезпека. Там же нема лікаря, туди багато ліків не брали. А, по-друге, скільки мені відомо, запас харчів туди взяли на трьох чоловік на два роки. Зараз там більше двадцяти людей. Та ще й зголоднілих. Їм вистачить тих харчів місяців на два. А далі?

— Що ж ти пропонуєш? — спитали його.

— Коли б зараз не була полярна ніч, я запропонував би негайно відрядити туди повітряну експедицію. Але там же кілька місяців стоятиме темрява. А ще ніхто не літав в Арктиці в полярну ніч.

Всі задумались над словами старого полярника. Ніхто не міг нічого заперечити.

Аж ось тишу порушив голос льотчика Ковальського. що минулі роки літав на Північ, допомагаючи мисливцям полювати на тюленів.

— А я згоден летіти хоч зараз.

Тоді піднявся сивоусий голова комісії і сказав:

— Ніхто вночі не літав в Арктиці, і радянські повітроплавці полетять першими. Полетять, бо треба летіти на порятунок товаришів. Скажіть, будь ласка, хто згоден летіти?

Кілька секунд люди сиділи непорушно. Кожен наче зважував слова свого голови. І от, зваживши, всі підвели вгору руки на знак згоди летіти.

Голова погладив рукою вуса й промовив:

— Найближчими днями дирижабль "Третя п'ятирічка" мусить вилетіти на полюс. Капітаном дирижабля призначається льотчик Ковальський.

ДОДОМУ

Темрява полонила крижані простори. Місяць ховався за обрієм, а зірки — за хмарами. На кригу летів дрібнесенькою мукою сніжок. Ледве помітні подихи вітру неспроможні були розвіювати його.

В цій полярній пустині, над крижаним полем, тлів вогник.

Це світилося на станції "Північний полюс".

Навколо крижаної хатини тинялось кілька постатей. Вони наче чогось чекали.

В крижаній хатині біля радіоапарата сиділи штурман Бойчук і Володя Велетень. Їх оточувала, зберігаючи непорушність і мовчанку, група врятованих ними моряків.

Телеграфним ключем вистукував штурман риски і крапки радіограм. Скінчивши, прислухався, наче чекаючи відповіді. І справді, у відповідь чулось цокотіння. Десь здаля долітало сюди швидке цокотіння.

— Вони летять од Землі Франца-Йосифа, — сказав штурман, — уже сім годин. Через годину вони мусять бути тут. Темар, скажи, будь ласка, Кризі, що скоро час пускати ракети. Через двадцять хвилин. А ми подаватимемо радіосигнали, щоб з допомогою радіопеленгатора вони краще орієнтувалися.

Темар вийшов з хатини.

Через двадцять хвилин вгору знялась перша ракета.

На той час перестав падати сніг.

Це було напрочуд красиве видовище, фукнувши, помчала вгору вогняна стріла. І там, вибухнувши, полум'ям освітивши спокій торосистих просторів, закружляла і стала поволі падати, трохи пізніше розсипавшись півдюжиною зірок.

Люди, що стояли навколо хатини, вдивлялись у чорне провалля неба і вслухались у невимовну тишу Арктики. Їх очі чекали летючого світляка, а вуха — гудіння. Вони виглядали дирижабль "Третя п'ятирічка".

Через десять хвилин звилась нова ракета, і, коли вона згасла, Крига сказав Темарові й Оротукові, які стояли поруч нього:

— У мене залишилось вісім ракет.

— З дирижабля переказували по радіо, що вони везуть нам ракети, — зауважив Темар.

— Везуть! Але чи привезуть, коли в мене залишилось вісім!

— Треба розпалити вогнище, — порадив Оротук. Зібравши все, що могло горіти і що можна було спалити, хлопці розвели вогнище.

Кожні десять хвилин Крига випускав нову ракету, і коли у мисливця залишилась остання ракета, один з моряків помітив у темряві вогник, а Темар почув гуркіт мотора.

До них наближався дирижабль.

За кілька хвилин по тому мисливець випустив останню ракету.

І в світлі цієї ракети над станцією заблискотіла металева оболонка дирижабля та його гондоли.

Гуркіт моторів стих. Дирижабль поволі знижувався. І ось на крижину впав стальний якір і кілька канатів. Моряки під проводом штурмана Бойчука кинулись кріпити той якір за тороси і вчепилися за канати. Дирижабль зупинився, хоч малесенький вітрець і намагався однести його вбік.

З гондоли спустили мотузяну драбину — шторм-трап, і по ній почали спускатися двоє людей.

— Привіт зимівникам Північного полюса, морякам "Рожевої чайки" і трьом хлопцям — одважним мандрівникам, — загримів у рупор капітан дирижабля.

— Ура! Слава! — залунало на крижині.

— Швидше готуйтесь до посадки, — крикнув у рупор капітан.

Штурман Бойчук наказав здоровим морякам підіймати хворих на дирижабль.

Коли весь екіпаж "Рожевої чайки" опинився в гондолі, штурман звернувся до трьох хлопців:

— А тепер ваша черга, друзі мої. Ви побували на полюсі, ви зробили виняткову подорож. Завдяки вам врятовано моряків "Рожевої чайки". Але мотор ваших саней-човна вже спрацювався, і ви не зможете на них повернутись. Вам треба повертатись дирижаблем. Їдьте, вчіться і коли навчитесь, повертайтесь на роботу в Арктику.

Троє хлопців перезирнулись, і Володя відповів штурманові:

— Ми вже про це радились. Ми вирішили, що Темар вступає до морської школи, щоб стати штурманом. Оротук — до авіаційного інституту — він будуватиме літаки й дирижаблі, а я піду до університету на фізико-математичний факультет, щоб потім досліджувати Арктику.

Троє старших полярників обнялися з молодими дослідниками і тепло розпрощались.

— Алло! — гукнув капітан дирижабля, — швидше сідайте, бо починається вітер.

І справді, відкілясь із просторів війнуло холодом, і канати, що тримали дирижабль, натягнулись, як струни. Троє хлопців миттю кинулись по шторм-трапу до гондоли.

Коли вони опинились там, капітан звелів перерізати канати.

— До побачення! — закричали з гондоли.

— Щасливої подорожі! — донеслось знизу, з крижини.

— Гей, унизу! — закричав Володя. — В аеросанях залишились олівці і пера…

— Дякуємо, — ледве чутно донісся голос штурмана.

Дирижабль став підійматись. Запрацювали мотори, збільшувалась швидкість, і скоро зник вогник, що світився над крижаною хатиною.

Вітер посилювався. Над закрижанілим морем засвистів зимовий шторм. Дирижабль то підкидало вгору, то кидало набік.

Мотори працювали на повну силу.

Темрява мчала повз вікна гондоли. Компас показував шлях.

Днів через два по тих подіях радисти-аматори короткохвильннки підслухали в ефірі на хвилі 135 метрів дві такі радіограми.

Перша:

"З Москви. Станції "Північний полюс". Щасливо повернулись. Вітаємо.

Велетень, Темар, Оротук".

Друга:

"З Північного полюса. Москва. Велетневі, Темарові, Оротукові. Привіт з Арктики. Вітер стих. Над крижаними просторами сходить місяць.

Безперервно провадимо спостереження. Чекаємо повідомлення про ваші успіхи в навчанні.

Бойчук. Офіура, Крига".

1934